УДК 159.924.24+[791.633:37.016]

Н. К. Авяркова,
старшы выкладчык кафедры рэжысуры ўстановы адукацыі
«Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт культуры і мастацтваў»

МАСТАЦКАЕ СЛОВА Ў ВЫХАВАННІ ПРАФЕСІЙНЫХ КАМПЕТЭНЦЫЙ РЭЖЫСЁРА СВЯТ

Анатацыя. Разглядаецца сутнасць фарміравання прафесійных кампетэнцый рэжысёра свят (тэатралізаваных прадстаўленняў) на занятках па мастацкім чытанні. Паказваецца шлях увасаблення літаратурнага матэрыялу ў жывое дзейснае слова.

Ключавыя словы: уяўленне, фантазія, вобразнае мысленне, эмацыянальная чуласць, мастацкае слова, звышзадача, аб'екты апавядання, зносіны.

N. Averkova,
Senior Lecturer of the Department of directing of the Educational Institution
"The Belarusian State University of Culture and Arts"

ARTISTIC WORD IN EDUCATION OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF FESTIVAL'S DIRECTORS

Abstract. The article considers the essence of the formation of professional competencies of the director of the festivals (theatrical performances) in art reading classes; shows the way of embodiment of literary material into a living active word.

Keywords: imagination, fantasy, figurative thinking, emotional sensitivity, artistic word, overriding task, narrative objects, communication.

Адным з галоўных напрамкаў у комплекснай падрыхтоўцы рэжысёра свят (тэатралізаваных прадстаўленняў) з'яўляецца авалоданне студэнтамі законамі слоўнага дзеяння ў разнастайных літаратурных жанрах святочнай практыкі. Мастацкае слова – адзін з відаў вербальнага дзеяння, што адыгрывае вялікую ролю ў выхаванні выканальніцкіх, педагагічных і рэжысёрскіх навыкаў.

Таму ад вернага разумення яго месца і значэння ў сістэме навучання будучых рэжысёрскіх кадраў залежыць эфектыўнасць авалодання навыкамі моўнага ўзаемадзення. Адсюль узнікае неабходнасць разгледзець сутнасць уплыву мастацкага

чытання на прафесійнае станаўленне рэжысёраў свят (тэатралізаваных прадстаўленняў), кіраўнікоў і ўдзельнікаў калектываў мастацкага слова, агітбрыгад, а таксама вядучых свят і канцэртных праграм.

Дзейнасць рэжысёра свят (вядучага, выканаўцы, акцёра) заўсёды звязана з мастацтвам вуснага літаратурнага слова. І гэта ўзаемасувязь склалася ў выніку самой практыкі. На працягу свайго існавання рэжысёрская і акцёрская школы выкарыстоўвалі і працягваюць выкарыстоўваць матэрыял чытальніцкага мастацтва як сродак выяўлення і фарміравання творчай індывідуальнасці, развіцця творчага дыяпазону студэнта, навучання яго слоўнаму дзеянню, выхавання духоўнай асобы ў цэлым. Акрамя гэтага, у практычнай дзейнасці рэжысёру свят часта даводзіцца браць на сябе і функцыі педагога чытальніцкага матэрыялу. Таму засваенне асноў мастацтва вуснага літаратурнага слова з'яўляецца абавязковым у навучанні будучых спецыялістаў гэтай галіны.

Мастацтва вуснага літаратурнага слова – гэта мастацтва аднаўлення ў жывым гучанні пачуццяў і думак, якімі насычаны літаратурны твор; мастацтва выказвання асабістых адносін чытальніка да абранага твора; мастацтва здзяйснення яго волі, намеру, што праяўляюцца ў выкананні.

Шлях мастацкага ўвасаблення літаратурнага твора ў вуснае апавяданне – гэта доўгі працэс аналізу тэксту, спасціжэння задумы аўтара, сучаснае пераасэнсаванне ім падзей і г. д. Канчатковы вынік такой працы – нараджэнне яркага, выразнага, эмацыянальнага, дзейснага слова. Як сцвярджаў К. С. Станіслаўскі: «Трэба вучыцца мастацтву гаварыць, гэта значыць дзейнічаць. Дзейнічаць дзеля нейкага аб'екта, дзеля якойсьці мэты (жывога аб'екта на сцэне ці ў глядзельнай зале)» [8, с. 340].

На кафедры рэжысуры адным з галоўных і актуальных прынцыпаў падрыхтоўкі будучых спецыялістаў застаецца непарыўная сувязь прафесійнага навучання з ідэйным і духоўным выхаваннем. У гэтым працэсе выкладчыкі кафедры звяртаюць асаблівую ўвагу на фарміраванне грамадзянскай пазіцыі будучага рэжысёра; развіццё фантазіі, уяўлення, вобразнага мыслення; навыкі практычнага карыстання шырокай палітрай выразных сродкаў свята.

У аснове мастацтва выканаўцы знаходзіцца літаратура, глыбокае пранікненне ў якую справядліва лічаць адным з вызначаючых фактараў станаўлення творчай асобы, фарміравання яе актыўнай жыццёвай пазіцыі. Мастацкае слова фарміруе светапогляд студэнта наступнымі сродкамі: літаратурным матэрыялам, які ён выкарыстоўвае ў сваёй працы, і звышзадачай, што збліжае яго асобу з асобай аўтара. «Выканаўца прызваны ў жывой гутарцы перадаць слухачам думкі і пачуцці аўтара. Ён не можа не падзяляць з аўтарам яго высокай місіі. Бо кожны пісьменнік і паэт у той альбо іншай ступені мысліцель, філосаф, чалавек вялікага розуму і сэрца. У працэсе непасрэднага ўвасаблення літаратурнага слова студэнт-выканаўца абавязкова ўнутрана збліжаецца з асобай аўтара, так альбо іначай "дацягваецца", расце да ўзроўню аўтарскага светаразумення. Сапраўдная ж вера ў перакананне аўтара як у сваё асабістае садзейнічае не толькі назапашванню і пашырэнню ведаў студэнтаў, але і развіццю іх светапогляду, бо веды, набыўшы характар перакананняў, ператвараюцца ў светапогляд» [3, с. 20].

Вуснае літаратурнае слова развівае мысленне будучага рэжысёра. Задачы ўвасаблення літаратурнага твора ў вуснае слова патрабуюць ад выканаўцы актыўнай разумовай дзейнасці. Плён такой работы праяўляецца ў спасціжэнні твора, мысленным узнаўленні падзей і з'яў, перадачы іх слухачу са сваімі і аўтарскімі поглядамі, знаходжанні канкрэтных выразных сродкаў і пераўтварэнні іх у агучанае слова. Гэта праца трэніруе, удасканальвае лагічнае і вобразнае мысленне.

Творчая работа над тэкстам адначасова развівае і ўяўленне студэнтаў. «Мастацкае чытанне – гэта "тэатр уяўлення". Па асобных штрыхах, дадзеных выканаўцам, слухач ва ўяўленні аднаўляе цэлы тэатр жывых і дзеючых вобразаў» [1, с. 45]. Сама канструкцыя літаратурнага матэрыялу, якая ляжыць у аснове дзейнасці расказчыка, патрабуе нястомнай работы ўяўлення, пастаяннага аднаўлення падзей і з'яў у памяці прамоўцы, што стварае найлепшыя ўмовы для бесперапыннай «кінастужкі бачанняў». Кожнае вымаўленае слова «...павінна быць вынікам вернага жыццеўяўлення» [7, с. 90]. Акрамя гэтага, бачанне расказчыка заўсёды цэласнае, гэта значыць, фарміруецца як дынамічныя ўспаміны імгненняў ці эпізодаў

жыццёвага вопыту і комплекс адчуванняў і прадстаўленняў аб прадмеце па арыенцірах, указаных аўтарам. Працэс стварэння бачання насычае маўленне жывымі чалавечымі эмоцыямі, выяўляе ўсю творчую прыроду выканаўцы. Чым паўней, яскравей бачанне, чым больш поўна суадносіцца яно з эмацыянальным вопытам студэнта, тым мацней адгукнецца пачуццё ў яго разнастайных уражаннях: і зрокавых, і слыхавых, і рухальных і г. д. Такім чынам, працэс працы над тэкстам – ад асэнсаванага выбару да ўвасаблення на пляцоўцы, развівае ўяўленне выканаўцы па ўсіх напрамках.

Вуснае мастацкае слова ўмацоўвае волю і ўвагу студэнтаў. Мастацкае чытанне не аднабаковае дзеянне, бо ў працэсе дэкламацыі выканаўца прыцягвае да творчасці слухачоў, актыўна ўздзейнічае на іх пачуцці, розум, волю, якія з'яўляюцца «рухавікамі нашага псіхічнага жыцця» [8, с. 299]. Галоўная асаблівасць мастацтва расказчыка заключана ў непасрэдных зносінах са слухачом і гледачом, у прамым уздзеянні на іх. Гэта асаблівасць вымушае выканаўцу траціць многа намаганняў, выкарыстоўваць дадатковыя псіхалагічныя сродкі для прыцягнення ўвагі залы, поўнага авалодання гэтай увагай і захавання падтрымкі свайго асабістага адчування, без якога немагчыма творчасць. Пераадольванне перашкод на шляху дасягнення мэты чытальніка выконвае галоўную ролю ў развіцці волі. Слоўнае дзеянне расказчыка адбываецца ва ўмовах, патрабуючых пераадолення розных шматлікіх перашкод, таму ў цэлым уяўляецца як згустак валявой актыўнасці.

Адной з асноўных умоў утрымання ўвагі гледачоў і слухачоў з'яўляецца разнастайнасць аб'ектаў апавядання.

У творчасці расказчыка змена гэтых аб'ектаў ажыццяўляецца выключна ва ўяўленні, у розуме выступоўцы, што складае незвычайную цяжкасць як у плане выканальніцтва, так і ў плане ўспрыняцця мастацтва апавядальнасці. Акрамя таго, ініцыятыва ўзаемадзеяння з партнёрам-слухачом належыць выканаўцы, які адзін ажыццяўляе так званае «наступленне». І для таго, каб яно было максімальна мэтанакіраваным, пераканаўчым і цікавым, расказчыку неабходна прыкласці вялікую колькасць намаганняў, «…бо дзейнічаць з мінімальнымі затратамі намаганняў можна не наступаючы; наступаць, не затрачваючы ўсё большых і большых намаганняў, немагчыма»

[7, с. 68]. Такім чынам, можна сцвярджаць, што моўнае дзеянне, накіраванае непасрэдна на слухачоў і гледачоў, стварае найлепшыя ўмовы для выхавання актыўнасці, ініцыятывы, волі, увагі студэнтаў.

Аднаўленне думак і пачуццяў аўтара ў жывым слове выхоўвае эмацыянальна-пачуццёвую сферу будучых рэжысёраў свят. Вядома, што любы мастацкі твор вырастае з вялікага пачуцця пісьменніка. Але ў выканальніцкім мастацтве пачуццё пісьменніка здольна авалодаць аўдыторыяй праз пачуццё расказчыка, бо перадаецца толькі праз эмоцыю. «Прынцыпова важным у гэтай справе з'яўляецца і асобаснае перажыванне студэнта, выкліканае прачытаным тэкстам. На пачатковым этапе асобае значэнне мае першасная ацэнка прачытанага, водгук душы, эмацыянальныя адносіны будучага мастака да зместу літаратурнага тэксту» [2, с. 70]. Будучы рэжысёр свят на працягу навучання засвойвае розныя віды і жанры літаратурнай творчасці (фальклор, эпас, паэзію, публіцыстыку), дзякуючы чаму павялічваецца яго эмацыянальная чуласць. Акрамя таго, агучанае слова садзейнічае выхаванню не толькі чалавечых пачуццяў увогуле і эстэтычных у асаблівасці, але і выконвае істотную ролю ў фарміраванні вышэйшых сацыяльных якасцей студэнта, такіх як пачуццё абавязку, гонару, адказнасці, патрыятызму і г. д. Ад моцнай аўтарскай думкі і сваіх эмоцый прамоўца твора вырастае да сааўтарства, якое вызваляе яго ад дробнаэгаістычнага і надае выкананню сацыяльны, грамадскі характар. У гэтым асноўная асаблівасць уздзеяння мастацкага слова на эмацыянальна-пачуццёвую сферу будучага рэжысёра свят.

Такім чынам, праца над аналізам і ўвасабленнем розных літаратурных жанраў ва ўсёй паўнаце творчых задач, якая ажыццяўляецца на занятках па мастацкім чытанні, выступае найважнейшым звяном у сістэме цэласнага навучання і выхавання прафесійных кампетэнцый будучага рэжысёра свят (тэатралізаваных прадстаўленняў).

1. *Артоболевский, Г. В.* Художественное чтение : книга для учителей и руководителей художественной самодеятельности / Г. В. Артоболевский; сост. и автор вступ. части К. Лубенская. – М. : Просвещение, 1978. – 240 с.

2. *Каляда, А.* Сцэнічная мова : навуч. дапам. / А. Каляда, А. Шагідзевіч. – Мінск : Выш. шк., 1993. – 170 с.

3. *Петрова, Э. А.* Художественное слово в обучении режиссера / Э. А. Петрова. – Л. : Ленингр. гос. ин-т культуры, 1974. – 24 с.

4. *Сарабьян, Э.* Актерский тренинг по системе Станиславского. Речь. Слова. Голос. Максимальная достоверность и убедительность / Эльвира Сарабьян. – М. : АСТ, 2010. – 160 с.

5. *Сащеко, В. В.* Техника речи : практикум / В. В. Сащеко, Д. Г. Тытюк. – Минск : БГУКИ, 2012. – 66 с.

6. *Станиславский, К.* Искусство представления. Классические этюды актерского тренинга / К. Станиславский ; сост. и подгот. текста А. Гиппиус. – СПб. : Азбука, 2013. – 189 с.

7. *Станиславский, К. С.* Собр. соч. : в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Искусство, 1954. – Т. 2 : Работа актера над собой. – Ч. I : Работа над собой в творческом процессе переживания. – 422 с.

8. *Станиславский, К. С.* Собр. соч. : в 8 т. / К. С. Станиславский. – М. : Искусство, 1954. – Т. 3 : Работа актера над собой. – Ч. II : Работа над собой в творческом процессе воплощения. – 343 с.

УДК 378.147: 808. 55

Е. Н. Акулёнок,
доцент кафедры театрального творчества
учреждения образования «Белорусский государственный университет культуры и искусств»

ИННОВАЦИОННЫЕ МЕТОДЫ ПРЕПОДАВАНИЯ УЧЕБНОЙ ДИСЦИПЛИНЫ «СЦЕНИЧЕСКАЯ РЕЧЬ»

Аннотация. Рассматриваются инновационные методы преподавания сценической речи с активным использованием современных технологий, благодаря которым увеличивается возможность наиболее результативного закрепления практических речевых навыков и умений, приобретенных в процессе обучения. Использование современных компьютерных технологий в преподавании дисциплины «Сценическая речь» способствует получению важной дополнительной теоретической информации. Инновационные методы помогают найти естественный путь превращения студентов в активных участников учебного процесса и создают условия для достаточно высокого уровня профессиональной подготовки в области речевого искусства.

Ключевые слова: сценическая речь, инновационные методы, современные технологии; визуальные, аудиальные средства наглядности; видеоаппаратура, компьютер.